

AGRARISCH NATUURBEHEER

4.1 Agrarisch natuurbeheer in Nederland	140
4.2 Nederlands beleid en regelingen	141
4.2.1 Programma Beheer	142
4.2.2 Natuurschoonwet	146
4.2.3 Wet inrichting landelijk gebied (WILG) en project Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG)	147
4.3 Europees beleid en Europese regelingen	147
4.3.1 Natura 2000	147
4.3.2 Vogelrichtlijn	148
4.3.3 Habitatrichtlijn	149
4.3.4 Ecologische Hoofdstructuur (EHS)	149
4.3.5 Ruime-jasregeling	150
4.3.6 Flora- en faunawet	150
4.4 Agrarisch natuurbeheer op het eigen bedrijf	152
4.4.1 Inpasbaarheid agrarisch natuurbeheer	152
4.4.2 Bedrijfsnatuurplannen	154
4.5 Organisaties voor agrarisch natuurbeheer	156
4.5.1 Natuurlijk Platteland Nederland	158
4.5.2 Ondersteunende organisaties	159

In dit hoofdstuk komen zaken aan de orde die een agrariër wil en moet weten wanneer hij iets met agrarisch natuurbeheer doet of wil gaan doen. Verder is er informatie die voor alle agrariërs interessant is om te weten. Zeker gezien de wetten waarmee iedere agrariër te maken krijgt. Na een overzicht van agrarisch natuurbeheer in Nederland wordt ingegaan op de verschillende (financiële) regelingen en wetten die er zijn, in Nederland en in Europa. Naast kennis van de verschillende regelingen is het de vraag of agrarisch natuurbeheer inpasbaar op en financieel aantrekkelijk is voor het eigen bedrijf. Ook bedrijfsnatuurplannen en agrarische natuurverenigingen komen aan bod.

4.1 AGRARISCH NATUURBEHEER IN NEDERLAND

Agrarisch natuurbeheer is volgens het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) een aangepaste bedrijfsvoering om natuur- en landschapswaarden te behouden of te creëren. De betreffende percelen behouden hun (primaire) landbouwfunctie. Alleen in beheersgebieden die door de provincie worden begrensd, is een financiële tegenprestatie mogelijk.

Agrarisch natuurbeheer is populair onder agrariërs als vorm van bedrijfsverbreding. Een behoorlijk aantal agrariërs (10.000 in 2004) neemt deel aan de Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer (SAN). Dit is de vergoedingsregeling voor agrarisch natuurbeheer, die valt onder het Programma Beheer. In 2004 werd op 90.000 hectare agrarisch natuurbeheer uitgevoerd en als het aan LNV ligt, zal dit stijgen naar 135.000 hectare in 2018.

In Nederland valt 4 procent onder een beheersovereenkomst, in de andere EU-landen is dit gemiddeld 20 procent. Verder is vergelijken tussen de landen moeilijk, aangezien de regelgeving en de vergoedingen met betrekking tot natuur- en landschapsbeheer per land verschillen.

De bedrijven die in Nederland aan agrarisch natuurbeheer doen, zijn grofweg te verdelen in twee soorten: bedrijven die groter zijn dan gemiddeld en de kleinere bedrijven zonder opvolger. De laatste groep stelt op deze manier de bedrijfsbeëindiging uit.

De voornaamste reden om deel te nemen aan de SAN-regeling is het extra inkomen. Als andere redenen worden interesse in natuur en inpasbaarheid in het bedrijf genoemd. Vooral de bedrijven met grazers doen aan agrarisch natuurbeheer (80 procent). Bij zo'n 45 procent van het areaal gaat het voornamelijk om weidevogelbeheer. Een kwart van het beheersgeld gaat naar leden van agrarische natuur- en landschapsverenigingen. In Nederland zijn dit er meer dan 123. De overkoepelende organisatie is Natuurlijk Platteland Nederland.

Naast de regeling voor agrarisch natuurbeheer (SAN) is er een regeling voor particulier natuurbeheer (SN), waaronder een Subsidie functiewijziging.

De SN-regeling is niet echt voor agrariërs bedoeld, maar sommige maken er wel gebruik van. Bijvoorbeeld wanneer het gaat om een bestemmingswijziging van landbouw naar natuur.

De agrariër ontvangt na ondertekening een vergoeding voor waardedaling van de grond en voor de inrichting tot natuurgebied. Deze subsidieregeling is vooral in trek bij oudere agrariërs zonder opvolger.

Tabel 4.1 Agrarische natuurverenigingen die beheerscontracten hebben met specifieke organisaties (%)

Beheerscontract met	2001	2004
Min. LNV, Programma Beheer	61	71
Provincies	35	35
Gemeenten	26	25
Waterschappen	20	17
Overige	15	29

Bron: CLM

4.2 NEDERLANDS BELEID EN REGULINGEN

De overheid voert al tientallen jaren een actief natuurbeleid. Naast nota's zijn hier ook concrete reguleringen voortgekomen. Een beknopte geschiedenis staat hieronder. In deze paragraaf worden Programma Beheer met de daarondervallende Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer (SAN) en Subsidieregeling particulier natuurbeheer (SN) besproken. Verder worden de Natuurschoonwet en Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) kort uitgelegd.

Overzicht reguleringen agrarisch natuurbeheer door de tijd

Jaar	Regeling	Omschrijving
1975	Relatienota	Beschreef relatie landbouw en natuur-/landschapsbehoud.
1977	Nota Landelijke Gebieden	Nederland ingedeeld in gebieden waar scheiding en verweving van landbouw, natuur en landschap mogelijk was.
tot 2000	Regeling beheersovereenkomsten en natuurontwikkeling (Rbon)	Uitvoeringsregeling Relatienota: maakte onderscheid tussen reservaten, beheersgebieden en 'witte gebieden'.
1990 - 2020	Natuurbeleidsplan	Vorming EHS staat in dit plan.
1995 - 2005	Structuurschema Groene Ruimte	Hierin staan de ontwikkelingsmogelijkheden van landbouw, recreatie en natuur in het landelijk gebied weergegeven o.a. algemene EHS grenzen.
1995	Nota Dynamiek en Vernieuwing	Eerste stap in herziening van stelsel van beheersovereenkomsten.
1996	Ruime Jas Begrenzing	Flexibilisering begrenzings Rbon.
2000	Natura 2000	Beschermt waardevolle en voor Europa kenmerkende natuur in de Europese Unie in een samenhangend netwerk van natuurgebieden.
2000	Programma Beheer	Subsidie-instrument van LNV voor ondersteuning en uitvoering van natuurbeleid. SAN en SN maken er deel van uit.
2003	Evaluatie Programma Beheer	Wijzigingen in Programma Beheer -> revisie in tranches.
2004	Nota Ruimte	Hierin gaat het om inrichtingsvraagstukken die spelen tussen 2006 en 2020, met een duidelijke doorkijk naar 2030.
2007	Investeringsbudget Landelijk Gebied	Convenant tussen Rijk en provincies over besteding budgetten en prestaties in landelijk gebied, voor een periode van 7 jaar.

4.2.1 Programma Beheer

Programma Beheer is een samenhangend pakket van maatregelen en subsidies voor het beheer van bossen, natuur en landschap in Nederland. Het Programma Beheer is uitgewerkt in de Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer (SAN) en de Subsidieregeling particulier natuurbeheer (SN). Deze regelingen van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit zijn erop gericht agrariërs en particulieren actief te betrekken bij het instandhouden en ontwikkelen van natuur. Binnen SAN zijn vergoedingen verkrijgbaar voor het aanbrengen en beheren van landschapselementen en het aanpassen van de bedrijfsvoering voor verbetering van de omstandigheden voor inheemse plantensoorten en weidevogels. Bij SN is een bijdrage in de beheerskosten van bestaande natuur verkrijgbaar. Er is compensatie voor de waardedaling van grond mogelijk wanneer de functie van deze grond wijzigt van landbouw naar natuur.

Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer (SAN)

De Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer (SAN) bestaat sinds 2000 en is bedoeld voor het instandhouden en ontwikkelen van natuur op landbouwgronden in Nederland. De regeling vergoedt de kosten van natuurbeheer. Bovendien stimuleert de regeling natuurbeheer. SAN maakt deel uit van het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP) 2002 - 2006 van het ministerie van LNV. De volledige tekst van deze subsidieregeling is te vinden op de website www.hetlnvloket.nl.

Een beheerder kan zelf, met andere beheerders samen of bij volmacht een aanvraag doen. De aanvraag kan alleen gedurende de aanvraagperiode worden ingediend bij Dienst Regelingen in Roermond. De precieze data van openstelling staan op internet en in de Staatscourant. Afgesloten contracten gelden voor een periode van zes jaar. Een voorwaarde is dat de agrariër gedurende het gehele subsidietijdvak van zes jaar in het bezit moet zijn van het duurzaam gebruiksrecht.

Dat wil zeggen dat de agrariër:

- eigenaar en beheerder is van de grond of
- een (erf- of natuur)pachtovereenkomst heeft of
- een overeenkomst heeft naar aanleiding van het Plan Tijdelijk Gebruik in het kader van landinrichting.

SAN is alleen mogelijk voor agrariërs in gebieden die zijn vastgesteld door de provincie. Het gaat hierbij om drie soorten gebiedsplannen: het natuurgebiedsplan, het landschapsgebiedsplan en het beheersgebiedsplan. Bij de provinciale informatiepunten is na te vragen of een perceel in een beheers- of landschapsgebied ligt. Agrariërs kunnen subsidie aanvragen voor een zogenoemd beheers- of landschapspakket. Een aangevraagd pakket voor een perceel moet passen binnen de doelstellingen van het gebiedsplan om voor SAN-subsidie in aanmerking te komen. Zelfs wanneer het pakket hieraan voldoet, kan het zijn dat de aanvraag niet gehonoreerd wordt. Er volgt namelijk ook nog een toetsing op het hectarequotum. Dit quotum geeft aan hoeveel hectaren van de door de provincie gewenste pakketten maximaal kunnen worden gesubsidieerd.

Er zijn drie subsidievormen:

- 1 Beheerssubsidie: een vergoeding voor de instandhouding van een zogenoemd beheerspakket. In een beheerspakket wordt voorgeschreven welke en hoeveel planten en/of diersoorten op het perceel moeten voorkomen. Een voorbeeld van een perceel dat in aanmerking komt voor een beheerssubsidie, is weidevogelgrasland. In totaal zijn er 34 beheerspakketten.

- 2 Landschapssubsidie: een vergoeding voor het instandhouden van landschapselementen. Voorbeelden van landschapselementen die in aanmerking komen voor subsidie zijn houtwallen, hagen, poelen, knotbomen en hoogstamboomgaarden. N.B. Meerdere pakketten van dezelfde soort op één oppervlakte zijn *niet* toegestaan. Een combinatie van een landschapspakket met een beheerspakket mag wel.
- 3 Inrichtingssubsidie: bedoeld voor aanpassingen die nodig zijn op een perceel om een bepaald beheers- of landschappakket te kunnen beheren. Deze subsidie kan voor maximaal één jaar voor bepaalde beheerspakketten worden aangevraagd, en voor alle landschapspakketten. Met het aanvraagformulier moet een zogenaamd inrichtingsplan worden meegestuurd. Het inrichtingsplan bevat onder andere een beschrijving van de maatregelen die getroffen moeten worden, een beschrijving van de beginsituatie en het te behalen eindresultaat, plus een tijdsplanning, een begroting en een motivering. Meer informatie over de inrichtingssubsidie en het opstellen van een plan of de vergoeding per activiteit is verkrijgbaar bij de Dienst Landelijk Gebied (DLG). Via de provinciale informatiepunten (zie Adressen) kunnen afspraken worden gemaakt met DLG, voor bijvoorbeeld oriëntatie, haalbaarheid of een quickscan van een inrichtingsplan. De DLG controleert alle inrichtingsaanvragen.

Voor het instandhouden van houtwallen als landschapselement staan landssubsidies ter beschikking.

De hoogte van het subsidiebedrag is afhankelijk van het soort pakket en het aantal hectares, stuks of meters dat in beheer is. Elk jaar worden de tarieven aangepast aan de hand van de gemiddelde kosten en opbrengstenderving. Dit geldt ook voor lopende contracten. Beheersbijdragen zijn niet belastingvrij en tellen dus mee voor de inkomstenbelasting. Jaarlijks wordt een voorschot uitbetaald en aan het eind van het jaar volgt de afrekening. Hierin worden de resultaten van inspecties meegenomen en volgt nabetaling of terugveroring van geld.

Wanneer een perceel in een probleemgebied ligt, is een toeslag mogelijk op de vergoeding van de pakketten. Een agrarisch gebied geldt als probleemgebied wanneer de agrariërs vanwege fysieke omstandigheden in het landschap - beperkende productie-omstandigheden - concurrentienadeel ondervinden. Een voorbeeld: gebieden met hoge waterstanden. Gedeputeerde Staten van de provincies stellen de begrenzing van probleemgebieden vast en melden dit vervolgens bij de Europese Commissie voor goedkeuring. De probleemgebiedenvergoeding wordt alleen verstrekt in combinatie met bepaalde beheerspakketten. Een voorbeeld is de toeslag op het uitrijden van ruige stalmest. Deze toeslag mag alleen worden aangevraagd bij het uitrijden van de mest op vaarland. Dit is land dat vanaf bedrijfsgebouwen alleen via het water te bereiken is.

Voorbeeld van een beheerspakket

Beheerspakket 01: Ontwikkeling kruidenrijk grasland (= bijlage 6 van de regelingstekst)

- 1 De beheerseenheid bestaat uit grasland.
- 2 In het zesde jaar zijn op de beheerseenheid ten minste 15 inheemse plantensoorten (inclusief mossen) in een vlak van 25 m² aanwezig.
- 3 De beheerseenheid is niet bemest.
- 4 Maaien is het gehele jaar toegestaan; minimaal een keer per jaar maaien en het gemaaide afvoeren.
- 5 Beweiding is uitsluitend toegestaan in de periode van 1 augustus tot 31 december.
- 6 De beheerseenheid is ten minste 0,5 hectare groot.

Pakketcode: 3011

Subsidieregeling particulier natuurbeheer (SN)

Voor bos- en natuurterreinen in Nederland bestaat de Subsidieregeling particulier natuurbeheer 2000 (SN). Deze regeling is onder andere bedoeld voor het beschermen en uitbreiden van het areaal bos en natuurterreinen.

De subsidieregeling heeft vijf verschillende vormen:

- 1 beheerssubsidie
- 2 recreatiesubsidie
- 3 landschapssubsidie
- 4 inrichtingssubsidie
- 5 subsidie functieverandering

Voor een aantal vormen geldt dat subsidiëring afhankelijk is van het provinciaal gebiedsplan. Voor de Subsidieregeling particulier natuurbeheer zijn het natuurgebiedsplan en het landschapsgebiedsplan van belang. Voor terreinen die begrensd zijn in een Natuurgebiedsplan (NGP) is de Subsidie functieverandering beschikbaar. De recreatiesubsidie wordt alleen verleend in combinatie met de beheerssubsidie.

De Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer mag *niet* cumuleren met de Subsidieregeling particulier natuurbeheer. Met andere woorden: dezelfde oppervlakte mag niet onder beide subsidieregelingen tegelijk vallen. Er is wel een uitzondering: wanneer een agrariër nu SAN-subsidie ontvangt, maar ook graag de Subsidie functieverandering wil ontvangen, dan kan

dat. Aan zo'n aanvraag worden aanvullende eisen gesteld. Zo moet de aanvraag voor functieverandering onder andere gepaard gaan met een aanvraag voor inrichtingssubsidie. Ook moet de totale looptijd van SAN en SN samen minstens vijf jaar zijn. Net als de Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer kent de Subsidieregeling particulier natuurbeheer vergelijkbare beheers- en landschapspakketten.

Subsidie functieverandering

De Subsidie functieverandering is binnen SN het meest interessant voor agrariërs. Deze subsidie compenseert het verschil in waardedaling dat ontstaat wanneer landbouwgrond blijvend verandert in natuur of bos. De waardevermindering wordt bepaald op basis van een taxatie per perceel door de Dienst Landelijk Gebied (DLG) en vanaf de eerste aanvraagperiode. Het proces van waardebepaling en taxatie is te vinden in de subsidietekst. Stichting Nationaal Groenfonds betaalt de getaxeerde waardedaling uit. Hiervoor moet de aanvrager wel eerst de kwalitatieve verplichting en een financieringsovereenkomst tekenen.

Kwalitatieve verplichting wil zeggen dat binnen acht maanden na verlening van een Subsidie functieverandering een overeenkomst - met enkele verplichtingen - gesloten moet zijn met de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). De kwalitatieve verplichting wordt bijgeschreven in de openbare registers. Voor ondertekening moet de aanvrager beschikken over de juiste documenten en vergunningen, bijvoorbeeld een aanlegvergunning. Gemeente, provincie en DLG kunnen informatie geven en/of procesondersteuning bieden.

Financieringsovereenkomst betekent in dit verband dat de aanvrager het bedrag van de Subsidie functieverandering in zijn geheel laat voorfinancieren door de stichting Nationaal Groenfonds. Ook staat in deze overeenkomst dat stichting Nationaal Groenfonds het bedrag van de getaxeerde waardedaling, binnen acht weken na ondertekening van zowel de kwalitatieve verplichting als de financieringsovereenkomst, in zijn geheel aan de aanvrager uitbetaald. Op bestaande en nieuwe leningen en/of hypotheek heeft deze voorfinanciering geen invloed.

Ook voor de Subsidieregeling particulier natuurbeheer (SN) geldt dat alleen gedurende de openstellingsperiode een aanvraag kan worden ingediend.

Reservaatbeheer

Agrariërs kunnen graslanden in natuurgebieden beheren. Bijvoorbeeld voor Staatsbosbeheer (SBB) dat waar mogelijk het beheer aan agrariërs overlaat. Als de terreinomstandigheden slecht zijn, de vegetatie kwetsbaar of bij grote begrazingseenheden houdt Staatsbosbeheer het vaak in eigen beheer. Bij vrije beschikking over een terrein zal SBB veelal kiezen voor kortlopende pacht of eenmalige pacht (max. 12 jaar) afhankelijk van de situatie. Dit omdat SBB het beheer wil kunnen bijsturen als daartoe aanleiding is. Zo wordt voor een weidevogelterrein doorgaans een langer contract afgesloten, dan voor een terrein met botanisch beheer. De pacht prijs is afhankelijk van de voorwaarden waaraan een agrariër in een terrein moet voldoen en van de vraag naar natuurterreinen.

Staatsbosbeheer ontvangt geen SN-subsidie, zoals Natuurmonumenten en de Provinciale Landschappen, maar heeft een apart contract met het ministerie van LNV. SBB ontvangt van LNV een vergoeding die gebaseerd is op normkosten.

Voor bestaande erfpachtcontracten, met een overeenkomst van tenminste 25 jaar, geldt dat door de erfpachter wel SAN of SN-subsidie aangevraagd kan worden. De agrariër ontvangt bij de regeling SN geen vergoeding voor opbrengstderving, maar voor onderhoud. De nieuwe erfpachtcontracten van Staatsbosbeheer zullen naar verwachting een SN-subsidie uitsluiten om dubbele financiering door LNV te voorkomen.

Aangezien agrariërs steeds vaker vinden dat een negatieve pachtprijs op z'n plaats is (hij/zij dus geld toe zou moeten krijgen) en op Staatsbosbeheerterrein geen SAN- of SN-overeenkomst kan worden afgesloten, zal de belangstelling voor Staatsbosbeheerland waarschijnlijk zal afnemen.

Ook bij Natuurmonumenten is het afsluiten van een contract met een agrariër maatwerk. Het soort contract is afhankelijk van de ligging van het perceel, de doelstelling voor het perceel, wat de agrariër kan en wil bieden, enzovoort. De pachtprijs is eveneens divers. Zo zijn er landgoederen in het Oosten van het land waarvan de percelen beheerd worden door agrariërs. Deze agrariërs betalen de reguliere pacht, aangezien het gaat om landbouwgrond zonder beperkende voorwaarden. De agrariërs kunnen zelf aanspraak maken op de SAN-subsidie. In het Westen van het land, in het Veenweidegebied, liggen percelen met veel beperkende voorwaarden. In dat geval krijgen de agrariërs een vergoeding van Natuurmonumenten. Natuurmonumenten geldt als particulier en kan daardoor aanspraak maken op SN-subsidie. Als dit aan de orde is, ziet de agrariër dit terug als korting op de pacht.

4.2.2 Natuurschoonwet

De Natuurschoonwet dateert van 1928. De wet geeft fiscale faciliteiten ofwel tegemoetkomingen aan eigenaren van onroerende zaken als een landgoed, op voorwaarde dat zij deze instandhouden en zo het natuurschoon bevorderen. De eisen om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming staan in het Rangschikkingsbesluit Natuurschoonwet 1928. Ze hebben betrekking op de oppervlakte van de onroerende zaak, aaneengeslotenheid van het gebied, het percentage oppervlakte dat met houtopstanden bezet is, en het soort gebruik dat van de onroerende zaak wordt gemaakt.

Landbouwterreinen kunnen worden gerangschikt wanneer ze voldoen aan de eisen met betrekking tot oppervlakte en omzoming.

De tegemoetkomingen kunnen betrekking hebben op:

- het successierecht
- het schenkingsrecht
- het recht van overgang
- de onroerende zaakbelasting
- de overdrachtsbelasting
- de kapitaalsbelasting
- de inkomstenbelasting
- de vennootschapsbelasting

Wanneer de onroerende zaak is opengesteld voor publiek, kunnen extra tegemoetkomingen worden verleend voor de drie eerstgenoemde belastingen. Agrariërs kunnen verzoeken om een onroerende zaak aan te merken ofwel te rangschikken onder de Natuurwet 1928 indien bij de Dienst Regelingen in Roermond. De volledige wettekst is te vinden op de site van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit: www.minlnv.nl.

4.2.3 Wet inrichting landelijk gebied (WILG) en project Investeringsbudget landelijk gebied (ILG)

Het project Investeringsbudget Landelijk Gebied moet een einde maken aan de belemmerende werking van het ingewikkelde stelsel van los van elkaar staande geldstromen, instrumenten en werkwijzen in het landelijk gebied. Dit gebeurt door te werken aan nieuwe bestuurlijke verhoudingen en een nieuw financieringssysteem voor de inrichting van het landelijk gebied. In het project werken drie ministeries - Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) en Verkeer en Waterstaat (V&W) - samen met de koepels van de provincies (IPO), gemeenten (VNG) en waterschappen (UvW).

De Wet inrichting landelijk gebied (WILG) is de wettelijke verankering van het project Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG). In de WILG wordt de bevoegdheid voor landinrichting overgedragen van de minister van LNV naar de colleges van Gedeputeerde Staten. De kern van het ILG is dat het Rijk voor een periode van zeven jaar een convenant sluit met elke afzonderlijke provincie over de te leveren prestatie. In het ILG-convenant staan deze prestaties en bijbehorende rijksbudgetten genoemd.

De provincies krijgen op basis van de convenanten tussen Rijk en provincies de beschikking over het ILG-budget. Het geld wordt periodiek overgemaakt naar het Groenfonds. Onder regie van de provincies worden de rijksdoelen verbonden aan de inspanningen van provincies, gemeenten, waterschappen en maatschappelijke organisaties. Samen met gemeenten en waterschappen stemmen de provincies de verdeling van het budget af op de regio's. De gemeenten en waterschappen spelen een cruciale rol bij het maken van afspraken over en de uitvoering van plannen in het gebied.

Alle gebiedsgerichte rijksdoelen uit het Meerjarenprogramma Vitaal Platteland zullen via het ILG tot uitvoering komen. Zo komt er ook geld beschikbaar voor doelen op het gebied van natuur en landbouw en dus voor agrarisch natuurbeheer. De regelingen die nu met deze doelen verband houden, worden onderdeel van het ILG. Na zeven jaar leggen de provincies verantwoording af aan het Rijk over de behaalde resultaten en het halen van de afspraken. Waarschijnlijk zal het ILG vanaf 2007 in werking treden.

4.3 EUROPEES BELEID EN EUROPESE REGELINGEN

Nederland ontvangt een Europese financiële bijdrage voor de subsidies voor agrarisch natuurbeheer. De belangrijke beschermingsmaatregelen van de Flora- en faunawet ondersteunt de Europese Commissie eveneens financieel via subsidies. Dit gebeurt bijvoorbeeld via het Life-fonds en het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). Deze financiële steun is echter beperkt. Voor natuurbeherende en niet-natuurbeherende agrariërs kan het interessant zijn om te weten wat zich op Europees niveau afspeelt op het gebied van natuur. Hierna worden enkele van deze zaken genoemd.

4.3.1 Natura 2000

In de Europese Unie wordt waardevolle en voor Europa kenmerkende natuur beschermd door Natura 2000. Dit is een samenhangend netwerk van beschermde natuurgebieden op het grondgebied van de EU-lidstaten. Het netwerk vormt de hoeksteen van het beleid van de Europese Unie voor behoud en herstel van biodiversiteit. Natura 2000 bestaat uit zogenoemde communautaire grondgebieden, die zijn aangewezen in het kader van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn. In Nederland maken de Habitatrichtlijn geheel en de Vogelrichtlijngebie-

den gedeeltelijk deel uit van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Natura 2000 schrijft ook maatregelen voor. Deze zijn in Nederland vertaald in de Flora- en faunawet.

4.3.2 Vogelrichtlijn

De Vogelrichtlijn trad in 1979 in werking en heeft tot doel het beheer en de bescherming van alle vogels die op het grondgebied van de EU in het wild leven en hun leefomgeving (habitats). Er worden maatregelen genomen ter bescherming van de leefgebieden van vogelsoorten die extra zorg nodig hebben, en voor trekvogels. De bedreigde soorten staan in een bijlage van de richtlijn. De maatregelen voor trekvogels hebben met name betrekking op de bescherming van watergebieden van internationale betekenis.

Om de nesten te behouden wordt tijdens het maaien een strook gras niet gemaaid.

Project Nederland-Gruttoland

Naar aanleiding van de achteruitgang van het aantal grutto's in Nederland hebben Vogelbescherming Nederland, Landschapsbeheer Nederland en BoerenNatuur een plan ontwikkeld: het project Nederland-Gruttoland. In dit project experimenteren zogenoemde grutboerderijen drie jaar lang met graslandbeheersvormen die voor de boer én de grutto renderen. In zes goede gruttogebieden in Nederland zijn clusters van grutboerderijen gevormd met een aaneengesloten oppervlakte van minstens 250 hectare per cluster. Met de betrokken boeren zijn overeenkomsten afgesloten over het uitvoeren van optimaal gruttobeheer, een optimale vorm van weidevogel-mozaïekbeheer. Het project wordt begeleid door onderzoek.

Grootschalige voorlichting aan boeren en burgers moet ertoe bijdragen dat de bescherming van de grutto wordt verankerd in de boerenpraktijk, het beleid en de samenleving. Het project wordt mede gefinancierd door de Nationale Postcode Loterij.

4.3.3 Habitatrictlijn

In 1992 trad de Habitatrictlijn in werking. Het doel van deze richtlijn is het instandhouden van de biologische biodiversiteit in de Europese Unie. De twee beschermingstrategieën zijn gebiedsbescherming en soortenbescherming. Bij gebiedsbescherming worden de natuurlijke habitats (leefomgevingen) en de habitats van een aantal specifieke soorten beschermd. Bij soortenbescherming genieten soorten die van belang zijn voor de Europese Unie strikte bescherming.

4.3.4 Ecologische Hoofdstructuur (EHS)

De EHS is een netwerk van gebieden in Nederland waarin de natuur (planten en dieren) voorrang heeft. Het netwerk is te vergelijken met Natura 2000. Wel hebben gebieden die zijn aangewezen voor de EHS een vrijblijvender status dan gebieden die onder de richtlijnen vallen. Wanneer een gebied onder de richtlijn valt, is beheer en bescherming geboden. Planten en dieren in geïsoleerde gebieden kunnen uitsterven, waardoor deze gebieden hun waarde verliezen. Door een netwerk aan te leggen probeert men dit te voorkomen. Er ontstaat een betere ruimtelijke samenhang tussen de populaties van planten en dieren en de gebieden zijn beter bestand tegen (milieu)invloeden van buitenaf.

De EHS bestaat uit bestaande natuurgebieden, reservaten, natuurontwikkelingsgebieden en robuuste verbinding (verbinding tussen twee gebieden met primair een ecologische functie), landbouwgebieden met mogelijkheden voor agrarisch natuurbeheer (beheersgebieden), en grote wateren zoals de kustzone van de Noordzee, het IJsselmeer en de Waddenzee. De EHS sluit aan bij het netwerk van droge en natte natuur dat over landsgrenzen heengaat: het Pan-Europees Ecologisch Netwerk (PEEN).

In 2018 moet de EHS klaar zijn. Het streven is om in 2020 meer dan 750.000 hectare aan EHS-gebieden te hebben in Nederland. In 1995 heeft het Rijk de algemene grenzen van de EHS neergelegd in het Structuurschema Groene Ruimte. De provincies hebben de meer concrete grenzen vastgelegd in hun streekplannen. Zij geven eveneens in de natuurgebiedsplannen aan voor welke natuurdoelen en waar grondeigenaren subsidie kunnen krijgen. De gemeenten geven de gebieden de benodigde juridische bescherming in hun bestemmingsplannen.

EHS-gebieden

Een kaart van de EHS gebieden is te vinden op www2.vrom.nl/notaruimte/kaarten/5

De subsidieregelingen voor de EHS maken deel uit van het Programma Beheer. De belangrijkste regelingen zijn de Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer (SAN) en de Subsidieregeling particulier natuurbeheer (SN). Verder zijn er subsidieregelingen voor landinrichting, herstructurering van veehouderijgebieden (reconstructie zandgebieden) en gebiedenbeleid (SGB).

4.3.5 Ruime-jasregeling

Een beheersgebied kan worden begrensd als 'ruime jas'. Dit wordt gedaan om toch een bepaalde hoeveelheid beheerscontracten binnen de EHS af te sluiten. Zo kunnen binnen de totale begrenzing, het zogenoemde zoekgebied, beschikkingen worden afgegeven voor een kleinere oppervlakte. Dit in tegenstelling tot een concrete begrenzing van een beheersgebied, waarvoor een beschikking voor de totale oppervlakte geldt.

Om voor een ruime-jasbeschikking in aanmerking te komen, moet elk type 'ruime jas' voldoen aan een aantal voorwaarden. De betreffende beschikkingen worden afgegeven in volgorde van binnenkomst van de aanvragen. In een gebiedsplan kan een ruime-jasgebied zijn opgenomen voor bijvoorbeeld behoud en ontwikkeling van weidevogels.

Voor ruime-jasgebieden zijn pakketten opengesteld.

4.3.6 Flora- en faunawet

De Flora- en faunawet dateert van 1 april 2002 en beschermt de planten en dieren zelf in plaats van de omgeving. Plant en dier worden beschermd tegen direct ingrijpen van mensen. Het doel van de Flora- en faunawet is het instandhouden van planten- en diersoorten die in het wild voorkomen. Een ander doel is ervoor zorgen dat alle in het wild levende planten en dieren met rust gelaten worden, dus niet alleen de zeldzame soorten.

Bescherming van planten en dieren vindt op twee manieren plaats. Allereerst door een verbod op handelingen die in het wild levende soorten planten en dieren direct in gevaar kunnen brengen, en in de tweede plaats door terreinen of kleine objecten die van groot belang zijn voor het voortbestaan van een soort, aan te wijzen als beschermd gebied.

Er zijn uitzonderingen op de wet mogelijk (het 'nee, tenzij'-principe). Alleen wanneer sprake is van een 'redelijk doel' kan een uitzondering gemaakt worden op de bestaande regels. Voorbeelden van redelijke doelen zijn: schadebestrijding, jacht, onderwijs en wetenschap. In de wet wordt onderscheid gemaakt tussen jacht enerzijds en beheer en schadebestrijding anderzijds.

Rode-lijstsoorten

Voor het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) zijn de rode lijsten mede richtinggevend voor het te voeren natuurbeleid. Deze lijsten zijn samengesteld aan de hand van twee criteria: de trend en de zeldzaamheid. De rode lijsten omvatten verdwenen, ernstig bedreigde, bedreigde, kwetsbare en gevoelige planten en dieren in Nederland, verdeeld over achttien soortgroepen. Voorbeelden van soortgroepen zijn zoogdieren en vogels. Ernstig bedreigde vogels zijn grutto, huismus, huiswaluw, raaf, slechtvalk, tureluur en veldleeuwerik.

Jacht

Zes diersoorten worden aangemerkt als wild waarop gejaagd zou kunnen worden: haas, fazant, wilde eend, konijn, houtduif en patrijs. Per wildsoort is vastgesteld wanneer de jacht is geopend. De jacht op de patrijs is niet geopend, omdat deze vogel nu te weinig voorkomt.

Patrijzen staan zelfs op de rode lijst. Ze staan ook in de Flora- en faunawet, omdat er dan weer op gejaagd kan worden als de patrijzenstand is verbeterd. Buiten de openingstijden geldt het regime van beheer en schadebestrijding. Dit regime geldt ook voor de niet-wildsoorten.

Aan de uitoefening van de jacht zijn voorwaarden verbonden. Zo moet de jager een jachtakte hebben, zijn er beperkingen ten aanzien van de jachtmiddelen en gelden er eisen waaraan jachtvelden moeten voldoen.

Beheer en schadebestrijding

Via een algemene toestemming (vrijstelling) of via een individuele ontheffing of opdracht kan een uitzondering worden gemaakt op de regels van de Flora- en faunawet. Provincies hebben in dit geval de meeste bevoegdheden. Naast de minister kunnen zij algemene vrijstellingen van de verbodsbepalingen verlenen voor bepaalde plant- en diersoorten (landelijke en provinciale schadesoorten). Daarnaast kunnen Gedeputeerde Staten individuele ontheffingen verlenen ten behoeve van beheer en schadebestrijding. Ook kunnen Gedeputeerde Staten opdracht geven tot het beperken van de stand van bepaalde diersoorten.

Een grondgebruiker kan via een verordening toestemming krijgen voor bepaalde handelingen die belangrijke schade moeten voorkomen aan gewassen, vee, bossen, bedrijfsmatige visserij en wateren. Het gaat hier om handelingen als het verjagen, verontrusten of doden van dieren. De grondgebruiker kan eventueel aan anderen schriftelijk toestemming geven om deze handelingen uit te voeren.

Provinciale schadesoorten

Bij algemene maatregel van bestuur (AMvB) zijn de zogenoemde provinciale schadesoorten aangewezen. Dit zijn landelijke schadesoorten en diersoorten die in delen van het land belangrijke schade aanrichten. Ook bij het beperken van de stand van bepaalde diersoorten in opdracht zijn de diersoorten benoemd. Zie voor meer informatie www.hetlnvloket.nl. Hier zijn ook brochures te vinden over jacht, beheer en schadebestrijding.

Binnen de aangewezen foerageergebieden is verjaging of afschot van ganzen niet toegestaan.

Overwinterende ganzen

In Nederland overwinteren zo'n 1,5 miljoen ganzen. Aangezien een gans bijna één kg gras per dag eet, zal een groot aantal ganzen op het land behoorlijke schade aanrichten. Zo staat er in het voorjaar minder gras, is het gras platgelopen, kan onkruid gemakkelijker kiemen en kan de zode verslemt zijn.

Voor de opvang van ganzen (en smienten) heeft het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) foerageergebieden aangewezen. Binnen deze gebieden is verjaging of afschot niet toegestaan, maar kunnen betrokkenen een tegemoetkoming voor de ontstane schade aanvragen bij het Faunafonds. Daarnaast is het vanaf 2005 mogelijk om binnen de Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer (SAN) een subsidie aan te vragen voor ganzenopvang.

Buiten de foerageergebieden mogen de ganzen wel worden verjaagd. Verjaging is zelfs verplicht om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming in de schade. Bij de verjaging moeten voldoende akoestische en visuele afweermiddelen gebruikt zijn. Voorbeelden van verjaagmethoden zijn vlaggen, gespannen draden, knalapparaten en vogelverschrikkers. Deze methoden moeten afwisselend worden toegepast om gewenning te voorkomen. Zelf het land opgaan is het meest effectief, maar kost veel tijd. Provincies kunnen onder voorwaarden ontheffing verlenen voor verjaging mede door afschot. Als basis voor deze ontheffing stelt een faunabeheereenheid een faunabeheersplan op. In elke provincie is minimaal één faunabeheereenheid.

Wanneer voldoende gebruikgemaakt is van de verschillende verjaagmethodes kunnen agrariërs een tegemoetkoming krijgen. Hiertoe moeten zij het formulier 'Verzoekschrift Faunaschade' invullen. Dit formulier is verkrijgbaar bij het faunafonds of bij LNV-loket. Het formulier moet *binnen zeven werkdagen* nadat de schade is ontstaan, worden ingediend bij Dienst Regelingen in Dordrecht. Binnen acht dagen wordt contact opgenomen door een taxateur, die vervolgens de schade opneemt. De taxateur overhandigt de grondgebruiker een 'Bevestiging taxatie grondgebruiker', waarin de uitgangspunten staan. De tegemoetkoming bedraagt 95 procent van de vastgestelde schade, in bijzondere gevallen is dit 100 procent. Meer informatie is verkrijgbaar bij het Faunafonds (zie Adressen).

4.4 AGRARISCH NATUURBEHEER OP HET EIGEN BEDRIJF

4.4.1 Inpasbaarheid van agrarisch natuurbeheer

Wanneer een agrariër graag aan natuurbeheer wil gaan doen, zal hij zich ook afvragen of natuurbeheer past op het bedrijf. Alleen al voor het verkrijgen van de Subsidie agrarisch natuurbeheer zullen de percelen in gebied moeten liggen dat de provincie heeft aangewezen. Ook zal een aangevraagd pakket in de gebiedsdoelstelling moeten passen. Geïnteresseerde agrariërs kunnen dit nagaan bij het provinciale informatiepunt.

Financiële inpasbaarheid

Zullen de geïnvesteerde arbeid, de gemaakte kosten en de opbrengstderving voldoende financieel worden gecompenseerd, is de volgende vraag. Alterra en Animal Sciences Group werken samen aan een model. Alterra komt aan de hand van gebiedsparameters met een advies voor passende beheerspakketten. De Animal Sciences Group levert het berekeningsmodel op bedrijfsniveau. Hierdoor kan de veehouder de verschillende geadviseerde pakketten doorrekenen voor de eigen bedrijfssituatie. Deze beheerswijzer is in prototype klaar voor 7

weidevogelpakketten. De beheerswijzer is qua opzet vergelijkbaar met de beweidingswijzer van Praktijk-onderzoek Veehouderij. De beheerswijzer staat op internet, zodat veehouders zelf de verschillende pakketten door kunnen rekenen.

Voorbeeldberekening

In 2004 zijn de financiële gevolgen van agrarisch natuurbeheer voor twee bedrijven doorge-rekend met behulp van het Bedrijfsbegrotingsprogramma Rundveehouderij (BBPR) van het Praktijkonderzoek. Aangezien BBPR niet is toegespitst op agrarisch natuurbeheer, zijn enkele aannames gedaan.

Deze aannames zijn:

- Weidevogelbeheer vraagt 1,7 uur arbeid per hectare.
- Houtsingelbeheer vraagt 2 uur per 100 meter houtsingel.
- Houtsingels hebben over een doorsnede van 3 meter geen opbrengt.

Voor randenbeheer wordt geen extra arbeid gevraagd. Wel betekenen de randen 20 procent minder opbrengst.

De hiernavolgende tabel geeft een overzicht van de twee bedrijven. Op het eerste bedrijf val-len de houtsingels onder beheer en wordt aan randenbeheer gedaan. Het tweede bedrijf doet aan weidevogelbeheer. De afname van de kosten voor het tweede bedrijf worden voor-al veroorzaakt door de verminderde bemestingskosten. Beheersland kent beperkingen aan de mestgift. Zo blijkt dat weidevogelbeheer naast een onkostenvergoeding een extra plus oplevert. Houtsingelbeheer levert daarentegen een magere arbeidsvergoeding op en niets extra's. De belemmeringen bij het bewerken of bij de perceelsgrootte worden niet gecompenseerd. Wanneer rekening wordt gehouden met de inspanningen bij eindkap om de 15 - 20 jaar worden de financiële inspanningen groter.

Parameters agrarisch natuurbeheer (economische gegevens berekend met BBPR)

Bedrijf	Bedrijf 1	Bedrijf 2
Natuurbeheer	3.500 m Houtsingelbeheer	23,4 ha Weidevogelbeheer
Aantal ha gras	26	36
Kosten	2.495	-502
Baten	4.083	2.211
Saldo	1.588	2.713
Arbeidsuren	70	45
Vergoeding per uur	23	60

Technische inpasbaarheid

Behalve financieel inpasbaar moet het beheer ook technisch inpasbaar zijn.

Voor technische inpasbaarheid gelden twee criteria:

- Beweidings-technische inpasbaarheid: op het bedrijf moet voortdurend voldoende grasland voorhanden zijn om de beweiding gedurende het weideseizoen te kunnen rondzetten. Door een beheersovereenkomst met uitgestelde maai-weidedatum neemt het areaal dat resteert voor beweiding af.

- Veevoedingstechnische inpasbaarheid: gewonnen ruwvoer van percelen met een beheersovereenkomst (zo nodig aangevuld met een geringe hoeveelheid krachtvoer) moet aan de eigen veestapel kunnen worden gevoerd, zonder dat de productie vermindert. Uitgangspunt hierbij is, dat gewonnen ruwvoer van percelen met een uitgestelde maai-weidedatum gevoerd wordt aan pinken en droogstaande koeien.

Uit onderzoek is gebleken dat ook op meer intensieve bedrijven beheer met een uitgestelde maai-weidedatum inpasbaar is. De technische inpasbaarheid is verder afhankelijk van bedrijfsintensiteit, ligging en aard van de percelen.

Om meer inzicht te krijgen in de respons van melkvee op rantsoenen met beheersgraskuil heeft Praktijkcentrum Zegveld een voederproef uitgevoerd. In deze proef zijn vier behandelingen vergeleken, waarbij 0 tot 50 procent van het gangbare ruwvoer (graskuil) werd vervangen door beheersgraskuil. Grasbedrijven kunnen in de praktijk als vuistregel aanhouden dat bij melkvee het vervangen van gangbare graskuil door goed geconserveerde beheersgraskuil verantwoord is tot circa 25 procent (op ds-basis). De voeropname kan dan op peil blijven en de melkproductiedaling blijft beperkt tot 1 - 1,5 kg per koe per dag. Gericht aanpassen van de bijvoeding (mengvoer en/of bijproducten) kan de melkproductiedaling zelfs nog verder beperken.

4.4.2 Bedrijfsnatuurplannen

Voor het opstellen van een bedrijfsnatuurplan zijn verschillende methodes beschikbaar. De eerste stap bij het kiezen van een methode is dat de betreffende agrariër zich afvraagt voor wie hij de groene diensten wil gaan ontwikkelen. De tweede stap is het zoeken naar een methode die past bij de te ontwikkelen plannen.

In deze paragraaf staan enkele organisaties genoemd die methoden hebben ontwikkeld voor het opstellen van een bedrijfsnatuurplan. Sommige van deze organisaties helpen bij het opstellen van een plan, bijvoorbeeld Landschapsbeheer. Andere organisaties leveren alleen de methode, zoals Praktijkonderzoek Plant & Omgeving (PPO). De methode is in dat geval geschikt voor het opstellen van een bedrijfsnatuurplan. Agrariërs kunnen dit zelf doen of samen met bijvoorbeeld een agrarische natuurvereniging.

Het gaat om de volgende methoden:

- PPO: een natuurbreed bedrijfsnatuurplan.
- Landschapsbeheer Nederland: een standaard voor een kort bedrijfsnatuurplan.
- CLM: de Natuurmeetlat voor Landbouwbedrijven.
- Platform Biologica: de Agrarische Natuurnorm Analyse (ANNA).
- DLV: het *Handboek bedrijfsnatuurplannen* van Frans Smeding.

In 2004 heeft Alterra 22 bedrijfsnatuurplannen van elf verschillende instellingen met elkaar vergeleken. De plannen lopen in opzet en uitvoering sterk uiteen door de grote verscheidenheid aan doelstellingen. Toch zijn de verschillende plannen op een aantal aspecten met elkaar vergeleken.

De resultaten van de Alterra-analyse op een rij:

- Alle plannen blijken goed toegankelijk te zijn. Informatie is goed terug te vinden en leesbaar. In meer uitgebreide plannen is het woordgebruik soms ingewikkeld of wordt ecologisch vakjargon gebruikt.
- De agrarisch ondernemers zijn in het algemeen betrokken bij het opstellen van de verschillende plannen.

- Van de aansluiting op beleidsdoelstellingen voor natuur en landschap is weinig zichtbaar in de bedrijfsplannen. Rijks- en provinciaal beleid op dit vlak wordt vaker vermeld dan gemeentelijk beleid. De koppeling tussen beleidsdoelstellingen en planinhoud niet altijd helder.
- De meeste plannen hebben betrekking op één of meerdere biotopen. In de meeste plannen wordt echter geen duidelijke doelstelling genoemd waar het na te streven soorttypen betreft.
- Het type gegevensbronnen en de mate waarin ze worden gebruikt voor de natuurwetenschappelijke onderbouwing van de plannen, varieert sterk en ontbreekt zelfs in sommige gevallen.
- Bij de helft van de plannen streeft men naar een ruimtelijke samenhang tussen inrichtings- en/of beheersmaatregelen. In veel gevallen wordt echter niet duidelijk gemaakt voor welke soorten of soortgroepen de te realiseren structuur van betekenis is.
- Landschapsecologische overwegingen worden zelden opgenomen in de bedrijfsnatuurplannen. Soms wordt melding gemaakt van de hydrologische situatie of het bodemtype. Al of niet wordt een verbinding gelegd met de flora en fauna die dan te verwachten zijn. In de meeste gevallen is er geen verband zichtbaar tussen deze gegevens en de voorgestelde inrichtings- en beheersmaatregelen.
- In alle bedrijfsnatuurplannen zijn kaarten opgenomen waarop inrichtings- en beheersmaatregelen worden weergegeven. Het onderscheid tussen bestaande inrichtings- en beheersmaatregelen en nieuw voorgestelde is niet altijd duidelijk. In vrijwel alle gevallen wordt een nadere toelichting gegeven op het te voeren beheer. De kwaliteit en de volledigheid van deze toelichtende teksten loopt sterk uiteen.
- Een deel van de plannen geeft inzicht in de kosten van inrichtings- en beheersmaatregelen en subsidiemogelijkheden. In geen van deze plannen wordt duidelijk of de subsidies toereikend zijn. De kwaliteit van de financiële paragraaf wisselt sterk.
- Een beperkt deel van de plannen bevat zeer beperkte aanknopingspunten voor monitoring. Nergens wordt een link gelegd met heldere, gekwantificeerde doelstellingen voor afzonderlijke soorten.

Het opstellen van een bedrijfsnatuurplan kost tijd. Dit hangt af van de omvang van het plan en of er een serie plannen voor een gebied te maken valt. Ook het aantal onderwerpen en de betrokkenheid van de agrariër bij het opstellen van het plan spelen een rol. Een kort bedrijfsnatuurplan met meerdere exemplaren voor hetzelfde gebied kost volgens Landschapsbeheer Nederland gemiddeld 4 tot 5,5 dag arbeid. Deze tijd is nodig voor afstemmen, inventariseren, gegevensverwerking, terugkoppeling, opstellen van het definitieve plan en begeleiding.

Een kort bedrijfsnatuurplan, zoals voorgesteld door Landschapsbeheer, bevat de volgende onderdelen:

- **Inventarisatie:** deze bevat de doelstelling, algemene bedrijfsgegevens, de ligging van de percelen in het gebied, een gebiedsbeschrijving met bodemtypen, waterhuishouding en ecologische structuur, het beleid, de wensen en ideeën van de agrariër en eventueel de mogelijkheden.
- **Uitwerking:** een indeling per landschaps-, aardrijkskundig en /of cultuurhistorisch element. Vervolgens worden per diergroep maatregelen en eventuele alternatieve werkwijzen genoemd, bijvoorbeeld voor weidevogels of amfibieën.

- **Kosten, baten en financiering:** onder andere kosten van materiaal, arbeid en machinergebruik. De baten kunnen komen uit subsidies en vergoedingen. Bij financiering staan de regelingen en instanties genoemd.
- **Nazorg, tellingen en evaluatie:** hierin staat welke instantie hulp biedt en door wie hulp wordt geboden. Ook de vorm van de hulp wordt benoemd. Verder staat hier wanneer, hoe vaak en hoe de tellingen worden uitgevoerd en welke soorten worden geteld. De uitvoerder van de evaluatie, termijn, beoordelingscriteria, aanbevelingen en terugkoppeling staan eveneens vermeld.
- **Kaarten en overzichten:** bij een standaard bedrijfsnatuurplan horen in ieder geval een topografische kaart van 1:25.000 voor ligging en begrenzing van het plan en een topografische kaart van 1:10.000 of 1:5.000 of een losse A3-formaat kaart voor de maatregelen en nieuw te ontwikkelen natuur.
- **Overzicht van maatregelen:** dit is altijd gekoppeld aan een kaart. Het vermeldt de voorgenomen maatregelen, zo mogelijk met een tijdpad per voorgenomen inrichtingsmaatregel.
- **Bijlagen:** deze bevatten de achtergrondgegevens en uitgebreide informatie over de betekenis van het plan voor natuur en landschap.

4.5 ORGANISATIES VOOR AGRARISCH NATUURBEHEER

Ruim 8.900 agrariërs waren in 2004 lid van een agrarische natuurvereniging. De meeste verenigingen (62 procent) bestaan voor meer dan de helft uit melkveehouders. Een kwart van de verenigingen heeft een ledenbestand dat zelfs voor meer dan 90 procent uit melkveehouders bestaat. Dit is te verklaren uit het feit dat de melkveehouderij de grootste grondgebonden sector is. Ook zijn melkveehouders al langer met agrarisch natuurbeheer bezig en is dit beheer gemakkelijker in te passen op een melkveebedrijf dan op een akkerbouwbedrijf. Het gebied waarin een vereniging actief is en waarin bedrijven liggen die lid kunnen worden, heet een werkgebied. De oppervlakte van de werkgebieden varieert van 200 tot 40.000 hectare.

Beheersgrasland

Ongeveer 55 procent van de verenigingen heeft burgerleden. Burgers kunnen donateur zijn, maar het gaat vaak ook om weidevogelvrijwilligers, landschapsbeheerders of inventariseerders van natuur op het bedrijf.

Veel verenigingen ontvangen vergoedingen voor hun inspanningen, bijvoorbeeld vanuit het Programma Beheer, van gemeenten en van waterschappen. Hun inspanningen zijn onderverdeeld in: soortenbeheer, randenbeheer, perceelsbeheer en onderhoud en aanleg van landschapselementen.

Tabel 4.2 Percentage van verenigingen actief in specifieke natuurbeheeractiviteiten

Activiteit	Noord	Oost	West	Zuid	Gemiddeld
Randenbeheer	78	63	96	69	79
Soortenbeheer	89	74	93	56	81
Perceelsbeheer	86	78	89	50	79
Onderhoud landschapselementen	63	68	70	44	63
Aanleg landschapselementen	52	68	72	63	61
Natuurbeheerscore*	7,4	7,0	8,4	5,6	7,3

* Gemiddeld percentage van beheer gedeeld door 10 om score tussen 0 en 10 te krijgen.

Bron: CLM

Agrarische natuurverenigingen werken samen met andere organisaties. Gemiddeld heeft een agrarische natuurvereniging zes samenwerkingspartners. Agrarisch natuurbeheer wordt steeds meer gezien als een onderdeel van de agrarische bedrijfsvoering en krijgt als zodanig een plaats binnen de belangenorganisaties. Dit verklaart de sterke stijging van de samenwerking met regionale LTO-organisaties.

In het noorden van het land wordt minder samengewerkt met andere organisaties dan in het westen. Tabel 4.3 geeft een overzicht van de samenwerkingspartners van verenigingen per regio.

Tabel 4.3 Percentage van verenigingen samenwerkend met specifieke partners

Samenwerkingspartners	Noord	Oost	West	Zuid	Gemiddeld
Regionale LTO	85	95	89	100	91
Provincie	63	84	92	94	82
Gemeenten	70	84	73	70	74
Natuurlijk Platteland Nederland	59	90	85	59	73
Landschapsbeheer	59	53	85	59	65
Waterschappen	52	58	81	59	63
Provinciale landschappen	22	53	46	41	39
Staatsbosbeheer	41	32	31	53	38
Natuurmonumenten	7	42	31	47	29
Milieufederatie	15	5	12	18	12
Gemiddelde score*	47	60	63	60	57

* Gemiddelde van alle samenwerkingspercentages.

Bron: CLM

Agrarische natuurverenigingen bemiddelen steeds vaker voor hun leden bij het afsluiten van contracten. Daarnaast geven zij voorlichting over particulier beheer. Hoewel de agrarische natuurverenigingen altijd een verlanglijstje hebben voor het oplossen van de knelpunten op het gebied van samenwerking, beleid, financiering en andere zaken, zijn er op diezelfde terreinen eveneens successen geboekt. Een vaak genoemd knelpunt is dat beheersvergoedingen te laag zijn om de werkelijke kosten te dekken. Een voorbeeld van een succes is het toegenomen aantal weidevogels.

4.5.1 Natuurlijk Platteland Nederland

De agrarische natuurverenigingen worden overkoepeld door Natuurlijk Platteland Nederland (NPN). Het doel van NPN is de versterking van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer, in omvang en in kwaliteit. Verder wil NPN een passende waardering van dit beheer, zowel in maatschappelijke als in financiële zijn.

Natuurlijk Platteland Nederland is:

- Een overkoepelend platform, centraal aanspreekpunt en landelijke spreekbuis.
- Actief op het gebied van kennisontwikkeling en kennisverspreiding, landelijke communicatie en promotie, landelijke fondswerving en belangenbehartiging.
- Partner van natuurbeschermingsorganisaties en de landelijke overheid voor het bereiken van natuurdoelstellingen.
- Meedenker vanuit de boerenpraktijk over beleidsontwikkelingen en nieuwe regelingen.
- Inspirator en aanjager van processen binnen de agrarische sector. Bijvoorbeeld door voorbeeldprojecten uit te voeren, een nieuwe aanpak van het weidevogel mozaïekbeheer uit te werken en samen met het ministerie van LNV een visie met betrekking tot agrarisch natuur- en landschapsbeheer te ontwikkelen.
- Werkt binnen de agrarisch bedrijfsvoering samen met wetenschappelijke instituten en onderzoeksbureaus aan verbetering van doelmatig natuurbeheer.
- Zo heeft Natuurlijk Platteland Nederland samen met CLM en Landschapsbeheer Nederland diverse hulpmiddelen ontwikkeld voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Deze hulpmiddelen zijn terug te vinden op de website van Natuurlijk Platteland Nederland onder de kop 'Natuurwerkplaats'. Of typ direct in: www.natuurwerkplaats.nl.

Wandelpaden

Op de Natuurwerkplaats (www.natuurwerkplaats.nl) kan de agrariër ook doorklikken naar aanverwante onderwerpen, zoals recreatie. Voor bijvoorbeeld het aanleggen van wandelpaden over boerenland is hier een complete leidraad te vinden, waarin de aanleg stap voor stap beschreven wordt vanaf idee tot en met daadwerkelijke uitvoering. De leidraad is ontwikkeld door PPO, Alterra en Animal Sciences Group.

Natuurlijk Platteland Nederland is landelijk en per regio georganiseerd.

Er werken vier regionale koepels van agrarische natuurverenigingen samen:

- BoerenNatuur: Groningen, Friesland, Drenthe en Flevoland
- Natuurlijk Platteland Oost: Overijssel, Gelderland en Oost-Utrecht
- Natuurlijk Platteland West: Noord-Holland, Zuid-Holland en West-Utrecht
- Natuurlijk Platteland Limburg: Limburg

Bij de regionale koepelorganisaties zijn inmiddels 123 lokale agrarische natuurverenigingen aangesloten. In Zeeland en Noord-Brabant worden de belangen van de agrarische natuurverenigingen behartigd door de Zuidelijke Land- en Tuinbouw Organisatie (ZLTO).

4.5.2 Ondersteunende organisaties

Er zijn vele organisaties actief op het gebied van agrarisch natuurbeheer. Adresgegevens staan achter in dit handboek op pagina 484. De rol van deze organisaties varieert.

Het kan gaan om:

- een informatiebron
- financiële ondersteuning
- een administratieve functie (formulieren toesturen)
- onderzoek
- cursussen en trainingen